

¹ A távirat fogalmazványa megtalálható: *PHL 704. f. 130. ó. e.* A fogalmazványon eredetileg - áthúzva - „a Kommunista Párt vezetőjétől”.

192. KÁROLYI MIHÁLY M. S. WILLIAMSHEZ

(London, 1946. január 30.)

Dear Mr. Williams,

I should like to ask the Foreign Office to apply to the Allied Control Commission in Budapest for permission to enter Hungary for the three following persons:

(i) Myself - Count Michael Károlyi - Member of the Hungarian National Assembly, and former President of the Hungarian Republic.

(ii) My wife - née, Countess Catherine Andrassy.

(iii) My Secretary - Andrew Havas - Writer and Journalist.

We should like to start as soon as possible.

In accordance with our previous talks, I should like to ask you, after clearance had been obtained, to help me also in obtaining all other facilities for this journey, as well as for the return to the United Kingdom.

Thanking you, I am

Yours sincerely

PRO FO 371/58 992. (eredeti)

*

Tisztelt Mr. Williams,

Szeretném arra kérni a Foreign Office-t, forduljon a budapesti Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz, engedélyezze a beutazást Magyarországra a következő három személy részére:

(i) Magam - gróf Károlyi Mihály - a magyar Nemzetgyűlés tagja, a Magyar Köztársaság volt elnöke.

(ii) Feleségem - született Andrassy Katinka grófnő.

(iii) Titkárom - Havas Endre - író és újságíró.

Szeretnénk elindulni, amint lehetséges.

Korábbi megbeszéléseinknek megfelelően arra szeretném kérni, ha az engedély megvan, segítsenek nekem mindannak elintézésében, ami az utazáshoz és az Egyesült Királyságba való visszatéréshez szükséges.

Köszönettel

193. BÖHM VILMOS KÁROLYI MIHÁLYHOZ

(Budapest, 1946. január 30.)

Kedves Elnök Uram,

ritkán írtam még levelet nehezebb szívvel, mint ezt a levelet. Be kell számolnom mindarról, ami az elnökválasztás körül történt. Sajnos a történetek nem olyanok, amelyek a jövőbe vetett bizalmunkat megnövelnék.¹ Nagy céccóval fogadtak a különböző gyárakban és kerületekben, valóban őszinte lelkesedéssel ünnepeltek, s akár kom-

munisták, akár szociáldemokraták, mindenütt őszinte szeretettel fogadtak. Nem kevésbé szívélyes volt ez a fogadtatás a kommunista pártban és párt részéről.

Hiszem, Elnök Uram, hogy Te ismered bensőmet, tudod, hogy szerény ember vagyok, tudod, hogy nem kívánom, sőt ellenzem a személyemmel kapcsolatos ünnepléseket. De mindent eltűrtem, magamra vettem az ügy érdekében. Az itt, a lelkekben élő nagy reakció, fél és egész fasiszta szellem mellett, a demokrácia ügyének véltem ezzel a hetekig tartó ünnepléssel szolgálatot tenni. De én a demokráciát az októberi gondolat és szellemében [sic!] értelmezem, és ezért minden beszédemben és felszólalásomban Októbert magasztaltam, az októberi Vezér, Károlyi Mihály mellett csináltam propagandát.

Az új alkotmánytörvény kapcsán pártomban, a kommunistáknál és Tildy miniszterelnöknél rögtön szóvá tettem azt a meggyőződésemet, hogy a magyar köztársaság élén Károlyi Mihálynak kell állani. Megmagyaráztam, hogy nemcsak a Te személyedhez fűződő ragaszkodás és hűség diktálja ezt az álláspontomat, hanem az ország eminens érdeke. Károlyi Mihály volt az első magyar ember, aki a dühöngő háború kellős közepében, a hitleri győzelmek tetőpontján azt hirdette, hogy Magyarországnak a Szovjetunió felé kell orientálódnia. Károlyi Mihály puritán önzetlensége, a legnehezebb időkben mutatkozó államférfiúi bölcsessége a magyar demokrácia felé irányította a nyugati hatalmak rokonszenvét. Károlyi Mihály keleti és nyugati kapcsolatai beláthatatlan módon hasznosíthatók a szörnyen sújtott Magyarország javára.

Saját pártomban azzal érveltem, hogy a Szociáldemokrata Párt ma az egyetlen párt a parlamentben, amely Október táborában harcolt. Pártunk saját tradícióit, kötelező múltját, sőt becsületét is lábbal tiporja, ha nem áll Október és annak vezére mellé. A pártvezetés nagy részében lelkesen fogadták a gondolatot, a tömegek, tisztek és altisztek a pártban² nem is akartak beszélni más megoldásról. A legfőbb vezetés is elfogadta érvelesemet, csupán arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem szabad a koalíciót felrobantani, és nem szabad Károlyi Mihályt a leszavazás kudarcának kitenni. Néhány napig olyan volt a helyzet, hogy én kénytelen voltam azzal operálni, hogy visszavonulok minden tevékenységtől, ha az októberi gondolatot az elnökválasztás körül sérelem éri.³

Rákosival Bölöni tárgyalt, és én tárgyaltam vele. Rákosi más érvekkel operált. Azzal kezdte, miért nem jött Károlyi három hónappal hamarabb haza? Hiszen nem lehet 27 évi távollét után valakit megválasztani, aki nem ösmervén a részleteket, hazajön és beül az elnöki székbe. Nem kell magyaráznom, hogy felvilágosítottuk őt arról, hogy miért nem jöhettél haza. Betegség stb. okok dolgában mindent megmagyaráztunk. Így született meg az általam küldött Böhm, Bölöni aláírású távirat és Bölöni külön távirata Rákosi felhatalmazása alapján.⁴

Tildy eleve kijelentette, hogy az ő pártja nem lesz kapható Károlyi megválasztására. Nem kell külön hangsúlyoznom, hogy ezt a határozottságot az is kiváltotta, hogy Tildy már akkor is aspirált az elnöki székre. Közbevetően meg kell jegyezmem, hogy a Kisgazdapárt valóban gyűjtőmedencéje a jobboldali reakciós fasiszta köröknek.⁵

Van ugyan egy demokratikus szárnya, de ez gyáva. Ha bátor lett volna, akkor szembeálltak volna a reakcióval, és Károlyi jelöltsége mellett kitartottak volna.

Nagy Vincével külön tárgyaltam. Lakásomon látogatott meg, s nyíltan megkérdeztem tőle, hány szavazatra számíthatunk a Kisgazdapárt balszárnya részéről, ha a két munkáspárt hajlandó volna a Te jelöltséged mellett állást foglalni. Nagy Vince 20-25 szavazatról beszélt, de amint szavaiból kivettem, ezek sem volnának biztos szavazatok. Amint én a helyzetet ismerem, aligha lehet többre számítani, mint 15 szavazatra. Nagy Vince és mások erősen hangsúlyozták, hogy az ő pártjukban részben a reakciós elemek, részben pedig azok, akik függő helyzetben vannak, mint [a] párttitkárok és más kisgazdapárti funkcionáriusok, nem jöhetnek számításba.

Elnézésetet kérem, Elnök Uram, hogy ilyen részletesen számolok be, azonban, mint Neked megígértem, őszintén akarok beszámolni, és szükséged van arra, hogy tisztán lásd, hogy mi a helyzet. Bizonyára megkaptad előző leveleimet, és így nem számolok be arról, hogy milyen szörnyű nehéz itt a gazdasági dolgok fejlődése. Éheznek, fájnak az emberek, ennek ellenére tisztességes munka folyik, bízom benne, hogy az újjáépítés és a demokratikus átalakulás, ha zökkenőkkel is, de haladni fog előre.

Politikai téren csak megerősíthetem azt, amit előző leveleimben írtam, hogy nincs fontosabb feladat, mint a reakció és fasiszta szellem elleni küzdelem. Ezért kell minden poklokon keresztül a két munkáspártnak együttműködni. Bele kell vinni a lelkekbe azt, amit nagy általánosságban az emberek csak mondanak, és nem érznek, hogy Magyarország áll vagy bukik a Szovjetunióval való viszony kialakulásával. Őszinte bizalom a Szovjetunió iránt, őszinte barátság a Szovjetunióval mentheti csak meg az országot, biztosíthatja Magyarországot függetlenségét és önállóságát.

Ami a Te egyéb ügyeidet illeti, erre vonatkozóan a következőkben referálok. Legkésebb a holnapi nap folyamán benyújtják a Károlyi Mihály érdemeinek törvénybe iktatásáról szóló javaslatot. Valóban olyan elégtétel ez, amelyet nem kapott sem Kossuth Lajos, sem Rákóczi Ferenc *életében*. Kossuth és Rákóczi csak haláluk után kapták meg az elégtételt népüktől, és boldog vagyok, hogy Te, Elnök Uram ezt még életedben láthatod, hogy mennyire elismerik mindazt, amit tettél. A törvényjavaslat kimondja, hogy Neked mint az *ellenállási mozgalom vezetőjének*, egy 300 holdas birtokot biztosítanak,⁶ de nem mint bármely kormánynak a kezét, hanem a földbirtoktörvény alapján, mint az ellenállási mozgalom vezetője, törvényszerűleg van jogod ehhez a birtokhoz. Egy olyan birtokot választanak ki, amelyben kastély van, hogy a Grófnővel együtt élvezhessétek a birtok szépségét. Ezenfelül természetesen visszaadják a Horthyék által elrabolt vagyont, ezek között az Egyetem utcai palotát. Ezenfelül pedig biztosítani fogják a Magyar Népköztársaság első elnökének magas funkciójához méltó megélhetést. Nem kell mondanom, Elnök Úr, hogy én mindezt helyesnek és jónak, illetve a legkevesebbnek tartom, amivel a magyar nép Neked tartozik. Nem kell hangsúlyoznom, hogy politikailag sokkal helyesebb lett volna, ha ezenfelül Te lettél volna a magyar köztársaság elnöke. Sajnos a kiszegedéskor állásfoglalása ezt az utóbbi, a magyar nép és Magyarország érdekében rendkívül fontos és előnyös megoldást nem tette lehetővé.

Tegnap részt vettem a Nemzetgyűlés ülésén, amikor megkezdték a köztársasági államformáról szóló törvény tárgyalását. A kommunisták szónoka, Rajk László és a szociáldemokrata Kéthly Anna rendkívüli melegséggel emlékezett meg Rólad. A két munkáspárt percekig tapsolt neved említésekor. Hogy a kiszegedéskor ezt csendben szemlélte, ez számomra meglepetést okozott, hogy milyen ebben a pártban a hangulat.

De éppen ezért szükség volna a Te jelenlétedre. Annak ellenére tehát, hogy nem választottak meg elnöknek, politikai szükségességgnek tartom, hogy hazatérj. Arra kérek, Elnök Úr, táviratilag tudasd velünk, hogy mikor érkezel. Olyan fogadtatásban lesz részed, amilyen fogadtatást még államférfinak Magyarországon nem adtak. Nagyon kérek, ne kedvetlenül nézz el az a tény, hogy a választás nem úgy sikerült, amint akartuk, mert én meg vagyok győződve róla, hogy jelenléted meg fogja könnyíteni a fasiszmus elleni harcot, meg fogja erősíteni a munkásfront egységét és a demokratikus erők harci készségét.⁷

Régi hűséggel és szeretettel üdvözöl Téged, valamint a Grófnőt

PIL 704. f. 82. ó. e. (eredeti). Közli: KMV II. 412–415.

¹ Böhm január 4-én még azt írta Londonban élő sógorának, Práger Jenőnek: „A jövő hét elején beszélek Mátyással és Tildyvel. De már eddig is megállapítottam. Mihály ügye a legkedvezőbbben áll. A mi embereink csak őt

akarják elnöknek. Most az én dolgom lesz a dolgot szélesebb alapokra fektetni. Nem lesz nehéz dolog. Ty maga nagyon hajlik a megoldás felé, ezt mondotta Annusnak." (Kéthly Annának.) L. BVP 275.

² Tisztelet és altisztelet természetesen átvitt értelemben, felső és alsó szintű vezetők.

³ Böhm, hogy ne vegye el a kétkedő Károlyi kedvét a hazatéréstől, a hazatérést sürgető leveleiben talán eltulozta a hazai politikusok várakozását és lelkesedését. Őszintébben szövegtől akkor, amikor már ő is, Károlyi is az újabb emigrációt választották. 1949. október 10-én, néhány héttel halála előtt írta Károlyinak Stockholmból:

"Visszatérésem első pillanatától fogva legfőbb kötelességemnek tartottam, hogy előkészítsem a Te ... méltó hazatéréseidet. Soha nem tudattam Veled – vagy mellékmondatokban – azt a visszautasító, kicsinyes magatartást, azt az ellenkezést, a féltékenységtől fűtött rosszindulatot, amelyet a két személyi főtényezőnél, Rákosi Mátyásnál és Szakasits Arpádnál tapasztaltam. Sőt inkább szépittem vagy elhallgattam a megalázó válaszokat ... amikor 1947. január elsején, a szociáldemokrata párt nevében újévre Nálad tisztelegtünk, Szakasits durva szavakkal utasította vissza, hogy a küldöttségben részt vegyen. S mikor első ízben vettem fel, hogy a nép és az ország érdekében Téged köztársasági Elnöknek kellene megválasztani, s többrendbeli tárgyalásaim után meggyőződtem arról, hogy inkább a mindenre kész eszköznek jól bevált és idejében kidobható Tildy Zoltán mellett foglalnak állást, igyekeztem legalább az ország érdekében elérni azt, hogy Téged követte nevezzenek ki, hogy a békekonferencián és a különböző országokban méltó képviselőtünk legyen, akkor Rákosi olyan kijelentést tett, melynek gondolatára még ma is vérzik a szívem." (PIL 939. f. 28. ó. e.) A köztársasági elnök személyéről az 1946. január 24-i és 29-i pártközi értekezleteken állapodtak meg. Az értekezlet jegyzőkönyveit közli: Pártközi értekezletek 1945-1948. Szerk.: Horváth Júlia és mások. Budapest, 2003.

¹ L. e kötet 189. sz. levelének jegyzetét.

⁵ Tűlzás, hogy a Kisgazdapárt a fasiszták gyűjtőmedencéje lett volna, de miután a választásokon jobboldali pártok nem vehettek részt, a Kisgazdapárt nemcsak saját hívei szavaztak, hanem jobboldali szavazók is. Így a Kisgazdapárt abszolút többséget kapott, s maga is belátta, hogy ezt a többséget nem tekintheti reálisnak, a baloldal vezetői pedig tudták, engedékenységéért a Kisgazdapártnak jutalom jár, s az elnöki rang átengedése volt a legalkalmasabb kompenzáció.

⁶ Általában ennyit tarthattak meg birtokukból az ellenállásban elismerten részt vett nagybirtokosok.

* Böhm levelét Práger juttatta el Károlyihoz. Kísérőlevelében hosszan méltatja Károlyi érdemeit, egyben közli, hogy ő Londonban marad és folytatja kiadói tevékenységét. Különböző levelek és dokumentumok másolatát kéri: „Nem akarok még ma könyvet írni mindezekről a dolgokról, de nagyon vigyázok, hogy a történelemnek ez a fejezete ne legyen meghamisítva. Mert ha ennek a legkisebb jelét látom, akkor cselekedni fogok. Ezért gyűjtöm az adatokat.” (PIL 704. f. 82. ó. e.)

194. KÁROLYI MIHÁLY JÁSZI OSZKÁRHOZ

(London, 1946. január)

...¹ kezébe, az országok ezekben az országokban látszatdem. intézményekkel kormányoztak volna. Megengedem, az elv szempontjából nem lett volna nagyon örvendetes, de a minden ízében reakciós M.országban csakis a dem. elv megsértésén keresztül lehetett volna megakadályozni, hogy a régi erők vissza ne jöjjenek. Nem is beszélve a magyar úri osztályról, még a Scheidemann irányában nevelt ipari munkásság, sőt még azok a parasztok, akik most kaptak földet, 100% nacionalisták a rossz értelemben. Magyarország ma inkább, mint valaha, urakból és bitangokból áll.²

Az angol kormány, dacára hogy Labour, a Brit Birodalom érdekeit, állományát elsőrendű érdekének tekinti. Az angol impérium érdekei számos esetben ellentétben állnak az oroszok érdekeivel (ez így volt az egész 18-19. század óta). A Labour-kormány dilemmában van. Vagy elősegíti a balkáni államokban az ún. demokráciát, és ezzel viszályt a nyeregbe a horthystákat (Bethlennel, Eckhardtal, esetleg még Ottóval is), vagy hallgatólag hozzájárul, h. az oroszok diktatori erővel megakadályozzák a régi erők lábra kapását.

Az első esetben az Angol Birodalom érdekét szolgálja, visszaszorítja az oroszokat a Balkántól és a Földközi-tenger felé való drangjától.³ Ezzel a politikával azonban árt, és megnehezíti (idővel lehetetlenné teszi) belpolitikai, szociális reformpolitikáját, mely valóban radikális.

Ha a második utat választja, az Impérium érdekei ellen cselekszik ugyan, de Európaszerte egy erős hátvédet épít fel szociális reformjai számára. Az első esetben elveszíti